

ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

BUDGET EXPENDITURES: CONCEPT, SIGNS AND FEATURES

УДК 338

<https://doi.org/10.32843/infrastruct37-94>**Сердюков К.Г.**

к.е.н., доцент, професор кафедри

державних фінансів

Харківський інститут фінансів

Київського національного торговельно-економічного університету

Гриценко С.П.

студентка

Харківський торговельно-економічний інститут

Київського національного торговельно-економічного університету

У різні часи розвитку України представники фінансової науки зверталися до перегляду сутності поняття «бюджет». В умовах розвитку ринкової економіки посилюються вимоги до змістовного аспекту економічної категорії «бюджет». Сучасний стан державних фінансів України зумовив ситуацію, коли предметом детального і глибокого вивчення виступає знову категорія «бюджет». У статті проводиться аналіз взаємозалежності і взаємозумовленості витрат бюджетів і завдань та функцій держави. Автором сформульовано авторське визначення витратків бюджету, визначені ознаки витрат бюджету, наведена їх класифікація на звичайні і надзвичайні. Також здійснено короткий аналіз чинної системи фінансування витратків Державного бюджету України. Сформульовано основні напрями покращення соціально-економічного розвитку держави. У статті визначено проблему, поставлене завдання, проаналізовано останні дослідження і публікації.

Ключові слова: витратки бюджету, ознаки витратків бюджету, особливості витратків бюджету, звичайні витрати, надзвичайні витрати.

В разные времена развития Украины представители финансовой науки обращались к

пересмотру сущности понятия «бюджет». В условиях развития рыночной экономики усиливаются требования к содержательному аспекту экономической категории «бюджет». Современное состояние государственных финансов Украины обусловило ситуацию, когда предметом детального и глубокого изучения выступает снова категория «бюджет». В статье проводится анализ взаимозависимости и взаимообусловленности расходов бюджетов с задачами и функциями государства. Автором сформулировано авторское определение расходов бюджета, определены признаки расходов бюджета, представлена их классификация на обычные и чрезвычайные. Также осуществлен краткий анализ действующей системы финансирования расходов Государственного бюджета Украины. Сформулированы основные направления улучшения социально-экономического развития государства. В статье определена проблема, поставлена задача, проанализированы последние исследования и публикации.

Ключевые слова: расходы бюджета, признаки расходов бюджета, особенности расходов бюджета, обычные расходы, чрезвычайные расходы.

At various times in Ukraine's development, representatives of financial science addressed the concept of "budget". With the development of a market economy, requirements for a meaningful aspect of the economic category "budget" are increasing. The current state of public finances in Ukraine has led to a situation where the category of "budget" is again the subject of detailed and in-depth study. The article analyzes the interdependence and interdependence of budget expenditures to the tasks and functions of the state. The author formulated the author's definition of budget expenditures, identified signs of budget expenditures and presented their classification into ordinary and extraordinary. A brief analysis of the current system of financing the expenditures of the State Budget of Ukraine was also made. The main directions of improvement of the socio-economic development of the state are formulated. The state budget is the main method of state financial regulation. It provides separation and the redistribution of GDP between the regions of the state and economic sectors, based on the strategy of its economic development, financial policy and the needs of the market mechanism, given that in times of crisis the market mechanism is less effective, so the state needs to expand its intervention in the process of redistribution of finances. It is with this method that they determine the size of payments to the budget, the amount of budget financing, and calculate the financial resources that are redistributed between different types of budgets. The doctrine of public spending arises entirely from the concept of the essence of the state and its responsibilities, is determined by the organization of the state, the form of government, the structure of government institutions, and the tasks of economic policy. It is government needs that make up the circle various needs caused by the general nature of public life. In states that have achieved great development, the circle of these needs is almost the same and these are the content of the supreme power and the body of state administration, ensuring internal and external security. The article identifies the problem, set the task, analyzes recent research and publications.

Key words: budget expenses, signs of budget expenses, features of budget expenses, ordinary expenses, extraordinary expenses.

Постановка проблеми. Вчення про державні видатки впливає цілком із поняття про сутність держави та її обов'язків, зумовлюється організацією держави, формою правління, завданнями економічної політики тощо. Саме державні потреби становлять коло різних потреб, що викликаються загальним характером державного життя. В одній державі можуть переважати одні потреби, в іншій – інші; але загалом у державах, що досягли певної міри розвитку, коло цих потреб майже однакове, це: зміст верховної влади й організму державного управління, забезпечення внутрішньої і зовнішньої безпеки і різні заходи, що вживаються для розвитку соціального добробуту. Всі ці завдання, що лежать на державі, не можуть бути здійснені без засобів, але питання в тому, яким чином збільшити розміри фінансування видат-

ків та в якому розмірі ті чи інші потреби повинні і можуть бути здійснені.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні взаємозалежності і взаємозумовленості витратків бюджету і завдань та функцій держави.

Вклад основного матеріалу дослідження. Слід зауважити, що видатковий складник самостійності бюджету передбачає відповідність державним повноваженням, зумовленим нормами Конституції України та нормативно-правових актів, що з неї випливають. На основі тексту Конституції України в класичній теорії держави і права виділяють такі основні пріоритетні функції нашої держави:

1) охорону прав і свобод людини (громадянина держави), забезпечення правопорядку;

2) оборону та захист територіальної цілісності в державі;

3) забезпечення нормальних умов життя для членів суспільства і соціальної захищеності особистості;

4) забезпечення освітнього і культурного розвитку громадян;

5) забезпечення сприятливого середовища проживання;

6) забезпечення міжнародного співробітництва тощо.

Виходячи з вищезазначеного, можна констатувати, що витратні зобов'язання бюджету зумовлені виключно функціями держави.

Необхідність фінансового забезпечення завдань і функцій держави та місцевого самоврядування зумовлена необхідністю встановлення і виконання видаткових зобов'язань, нерозривно пов'язаних зі здійсненням функцій органів державної влади та органів місцевого самоврядування відповідно до встановленого законодавством розмежуванням повноважень. Відповідно, видаткові зобов'язання, що виникають під час здійснення повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, є діалектичною підставою, причиною фінансового забезпечення завдань і функцій держави та місцевого самоврядування, а отже, підставою і причиною формування та реалізації видатків бюджету. При цьому видатки бюджету і складники їх бюджетних асигнувань є результатом органічної системної взаємодії юридичних приписів БКУ до приписів закону (рішення) про бюджет, що визначають обсяги, адресність і цільове призначення видатків бюджету.

Законодавець визначає видатки бюджету як кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. (ч. 1 ст. 2) [1]. Слід зазначити, що самі по собі видатки бюджету не мають особливої значущості, оскільки, виходячи із законодавчого визначення, вони являють собою лише грошові кошти, що виплачуються з бюджету, тобто законодавець представляє їх виключно у вузькому сенсі і зосереджує свою увагу лише на процесуальній стороні. Однак із метою розуміння сутності видатків найбільший інтерес являють собою ті елементи, на підставі яких і відбувається формування і виплата вищевказаних коштів.

Йдеться насамперед про видаткові зобов'язання, обґрунтування витрат головними розпорядниками, які і дозволяють визначити видатки бюджету в широкому їх розумінні. Законодавчо встановлені вимоги щодо складання головними розпорядниками коштів Державного бюджету відповідних обґрунтувань бюджетних асигнувань є одним із способів забезпечення фінансової стійкості України і пояснює необхідність здійснення і прозорості бюджетних витрат.

Головні розпорядники бюджетних коштів із метою подальшого підвищення самостійності головних розпорядників з одночасним підвищенням їх відповідальності за ефективне використання бюджетних асигнувань мають право здійснювати внесення змін до ліміту бюджетних зобов'язань одночасно зі зміною показників бюджетних обґрунтувань.

Таким чином, аналіз сутності видатків бюджету дає змогу виділити такі їхні ознаки (рис. 1).

Зумовленість публічними функціями держави. Виділяють соціальні, економічні, політичні, культурні, екологічні тощо завдання, що реалізуються через функції держави, тобто ключові напрями діяльності. Бюджетне законодавство під час визначення напрямів витрачання бюджетних коштів бере на себе бюджетні зобов'язання, які, в свою чергу, зумовлюють класифікацію видатків бюджетів. Так, єдиними для бюджетної системи України розділами і підрозділами класифікації видатків бюджетів є: загальнодержавні питання, національна оборона, національна безпека і правоохоронна діяльність, національна економіка, житлово-комунальне господарство, охорона навколишнього середовища, освіта, культура, охорона здоров'я, соціальна політика, фізична культура і спорт, засоби масової інформації, обслуговування державного боргу, міжбюджетні трансферти і так далі. Безсумнівно, під час здійснення витрат держава реалізує публічний інтерес, зумовлений його конституційними функціями, які «можуть вступати між собою у відоме протиріччя». Такий взаємозв'язок і взаємозумовленість функцій держави і бюджетних зобов'язань є логічним і підкреслює наявність системних зв'язків між зазначеними категоріями.

Обґрунтованість витрат бюджетів. Повинні задовольнятися тільки ті потреби, в основі яких лежить ідея необхідності, отже, держава повинна користуватися своїми коштами розсудливо. У такому разі можна зробити висновок, що йдеться про необхідність обґрунтування й обсяг витрат. Обґрунтування видатків бюджету має важливе значення для всієї бюджетної діяльності держави і дає змогу побачити необхідність здійснення фінансування того чи іншого свого повноваження у строго визначеному обсязі, в строго визначеній формі, в певний період часу і конкретним суб'єктом (головним розпорядником).

Постійність (періодичність) видатків. Ця ознака зумовлена необхідністю постійного виконання державою своїх завдань і функцій і, відповідно, необхідністю їх фінансового забезпечення. Але це не означає відсутності динаміки у здійсненні витрат. Так, цілком виправданою видається видова зміна витрат, наприклад, залежно від пріоритетів у розвитку держави, зміна обсягів видатків, залежно від повноти і достатності фор-

Рис. 1. Ознаки видатків бюджету

Джерело: сформовано на основі [3, с. 12-17]

мування доходів, зміна суб'єктів, які їх здійснюють, тощо.

Ефективність видатків. Принцип ефективності використання бюджетних коштів є законодавчо визначеним і означає, що під час складання та виконання бюджетів учасники бюджетного процесу в межах встановлених їм бюджетних повноважень повинні виходити з необхідності досягнення заданих результатів із використанням найменшого обсягу коштів (економності) та/або досягнення найкращого результату з використанням визначеного бюджетом обсягу коштів (результативності). Таким чином, під витратами бюджету в широкому сенсі розуміються зумовлені видатковими зобов'язаннями, закріплені в спеціальному нормативно-правовому акті грошові кошти, що виплачуються з бюджетів бюджетної системи України в певному обсязі й ефективно використовуються уповноваженими органами на певні цілі, в межах фінансування завдань і функцій держави [6, с. 30].

Розглянемо видатки Державного бюджету України, до яких входять витрати із загального та спеціального фондів держбюджету. Найбільшу частину держбюджету (понад 90%) становить загальний

фонд, кошти якого призначені для забезпечення фінансовими ресурсами загальних видатків (тобто не спрямовуються на конкретну мету). Спеціальний фонд передбачає предметно-цільове використання бюджетних коштів (табл. 1).

Як видно з таблиці 1.1, з кожним роком збільшуються видатки Державного бюджету України майже за всіма статтями видатків (порівняння 2017 року до 2018 року). Найбільшу питому вагу за весь аналізований період видатків займають міжбюджетні трансферти (кошти, що безоплатно й безповоротно передаються з одного бюджету до іншого з метою вирівнювання дохідної спроможності бюджету), на другому місці – соціальний захист та соціальне забезпечення.

Слід зазначити, що у сучасній літературі запропоновано класифікацію витрат за різними критеріями. В аспекті забезпечення фінансової стійкості особливий інтерес становить класифікація видатків бюджету на звичайні (прості) і надзвичайні. При цьому залежно від наявності або відсутності конфліктних, кризових ситуацій, ризиків, під дією загроз (або за їх відсутності) слід враховувати, що така класифікація має досить умовний характер, оскільки «витрати не допускають стро-

Таблиця 1

Видатки Державного бюджету України (за функціональною класифікацією) за 2017–2019 рр.

	31.12.2017		31.12.2018		01.10.2019	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Усього	839243,7	100,00	985842,0	100,00	758748,1	100,00
Загальнодержавні функції	142446,9	16,97	162949,9	16,53	125279,1	16,51
у т.ч. обслуговування державного боргу	110456,1	13,16	115431,2	11,71	91986,0	12,12
Оборона	74346,2	8,86	97024,0	9,84	70809,8	9,33
Громадський порядок, безпека, судова влада	87845,0	10,47	116875,6	11,86	95675,0	12,61
Економічна діяльність	47000,1	5,60	63600,7	6,45	40463,1	5,33
Охорона навколишнього середовища	4739,9	0,56	5241,2	0,53	2944,7	0,39
Житлово-комунальне господарство	16,9	0,0	296,9	0,03	64,0	0,01
Охорона здоров'я	16729,1	1,99	22617,9	2,29	24913,9	3,28
Духовний та фізичний розвиток	7898,1	0,94	10107,1	1,03	5988,1	0,79
Освіта	41140,2	4,90	44323,4	4,50	35955,4	4,74
Соціальний захист та соціальне забезпечення	144478,3	17,22	163865,6	16,62	156468,3	20,62
у т.ч. соціальний захист пенсіонерів	133458,6	15,90	150091,0	15,22	132832,9	17,51
Міжбюджетні трансферти	272602,9	32,48	298939,7	30,32	200186,7	26,38

Джерело: сформовано на основі [2]

гого поділу на звичайні і надзвичайні; що кожен видаток першого розряду може містити в собі елементи витрат другого розряду і що всі надзвичайні витрати можуть бути зведені до звичайних. Звичайні витрати здійснюються в умовах нормального функціонування держави, на основі затвердженого закону про бюджет.

Тоді як під дією кризових ситуацій, викликаних різними загрозами і ризиками, в державі відбуваються великі деформації в обсязі і характері виконуваних функцій, у рівні діяльності державних органів, у формах і якості правового регулювання. Надзвичайні ситуації створюють загрозу державі (її частині). Як правило, у всіх країнах світу діє відповідне законодавство, що дає змогу легалізувати оперативні режими діяльності спеціальних органів, деяке обмеження прав громадян і організацій, використовувати резервні фонди, що, в свою чергу, дає можливість мінімізувати наслідки таких ситуацій і усунути заподіяну шкоду. Наступ надзвичайних ситуацій зумовлює здійснення і надзвичайних витрат. Вони виникають в умовах настання різних надзвичайних ситуацій, ризиків і загроз, зокрема, воєнного стану, стихійних лих, фінансової кризи, природних, техногенних та інших катастроф, масових захворювань і тягнуть за собою здійснення особливого порядку й умов витрачання бюджетних коштів.

Наприклад, зовсім недавно було введено в деяких регіонах нашої країни воєнний стан або настання стихійного лиха (наприклад, внаслідок сильних грозливих дощів). Виходячи з цього, виникає необхідність у здійсненні витрат, не передбачених законом про бюджет, тоді як за настання фінансових криз передбачений інший порядок здійснення витрат, пов'язаний насамперед зі

скороченням доходів і виникненням дефіциту бюджету, тоді як структура витрат не змінюється.

Таким чином, особливістю надзвичайних витрат є їх строковий і, як правило, разовий характер, тоді як звичайні витрати носять періодичний, повторюваний характер. При цьому слід зробити висновок, що відновлення колишнього державного стану і досягнення збалансованості бюджету зазвичай буває тривалим. У наш час бюджетним законодавством передбачені деякі спеціальні режими, що визначають особливості видаткової частини бюджету.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, в умовах сьогодення основними завданнями бюджетної політики нашої держави є удосконалення бюджетного сектору економіки, переорієнтація видатків бюджету у напрямі економності, ефективності й результативності, зниження матеріало- й енергоємності.

Сучасна орієнтація економіки потребує перетворення соціальних факторів у потужний важіль впливу на економічні процеси. Задоволення соціальних потреб суспільства має виступати органічною ціллю суспільних перетворень, націлених на зрівнювання рівнів життя людей (формування середнього класу), задоволення їхніх мінімальних потреб тощо.

Отже, тенденції суспільного розвитку свідчать, що сьогодення вимагає від усіх учасників бюджетного процесу нових підходів до форм і методів роботи. Передусім треба навчитися ефективно управляти фінансовими ресурсами держави з метою досягнення цілей у найбільш економний, ефективний і результативний спосіб, щоб повною мірою забезпечити соціально-економічні потреби і прагнення громадян України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бюджетний кодекс України із змінами, внесеними згідно із Законом України від 07.07.2011р. N3614-VI. URL: <https://urist-ua.net> (дата звернення: 15.11.2019).
2. Видатки держбюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2019/> (дата звернення: 16.11.2019).
3. Голубєв А.В. Видаткове зобов'язання як правова підстава формування та реалізації витрат бюджету, орієнтованих на результат. *Фінансове право*. 2013. № 4. С. 12–17.
4. Ляпунова Г.В. Бюджетна система: навч. посібник. Іркутськ: Вид-во БГУЕП, 2012. 182 с.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 16.11.2019).
6. Павлюк К.В. Видатки бюджетів на розвиток людського капіталу як чинник економічного зростання. *Фінанси України*. 2006. № 9. С. 30–46.
7. Свєреда Н.І. Основні проблеми та напрями подолання бюджетного дефіциту в Україні. *Формування ринкових відносин*. 2009. № 6. С. 98–101.

REFERENCES:

1. Biudzhetniy kodeks Ukrainy iz zminamy, vnese-nymu zghidno iz Zakonom Ukrainy vid 07.07.2011 r.

N3614VI. Available at: <https://urist-ua.net> (accessed 15 November 2019).

2. Vydatky derzhbiudzhetu Ukrainy. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2019/> (accessed 16 November 2019).

3. Holubiev A. V. (2013) Vydatkove zoboviazannia yak pravova pidstava formuvannia ta realizatsii vytrat biudzhetu, oriietovanykh na rezultat [Expenditures as a legal basis for the formation and implementation of result-oriented budget expenditures]. *Finansove pravo*. no. 4. pp. 12–17.

4. Liapunova H. V. (2012) Biudzhetna systema: navch. posibnyk [Budget system]. Irkutsk: Vyd-vo BHUEP.

5. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 16 November 2019).

6. Pavliuk K. V. (2006) Vydatky biudzhativ na rozvytok liudskoho kapitalu yak chynnyk ekonomichnoho zrostannia [Expenditure budgets for human capital development as a factor of economic growth]. *Finansy Ukrainy*. no. 9, pp. 30–46.

7. Svereda N. I. (2009) Osnovni problemy ta napriamy podolannia biudzhethnoho defitsytu v Ukraini [The main problems and directions of overcoming the budget deficit in Ukraine]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn*. no. 6, pp. 98–101.

Serdiukov Kostyantyn Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Professor at Department of Finance and Credit
Kharkiv Institute of Finance
Kyiv National University of Trade and Economics**Hrytsenko Sofiia**Student
Kharkiv Institute of Finance
Kyiv National University of Trade and Economics**BUDGET EXPENDITURES: CONCEPT, SIGNS AND FEATURES**

The purpose of the article. The article analyzes the interdependence and interdependence of budget expenditures to the tasks and functions of the state. The author formulated the author's definition of budget expenditures, identified signs of budget expenditures and presented their classification into ordinary and extraordinary. A brief analysis of the current system of financing the expenditures of the State Budget of Ukraine was also made. The main directions of improvement of the socio-economic development of the state are formulated.

Methodology. In the work general scientific and special research methods were used, namely: analysis and synthesis methods – with the aim of studying budget parameters for citizens in Ukraine and substantiating the need to develop state programs to ensure the well-being of the population, justifying the need to modernize the sectors of the national economy and refuse assistance from International Financial Institutions; methods for summarizing the results – in the formation of conclusions.

Results. Expenditure component of budget autonomy implies compliance with state powers stipulated by the norms of the Constitution of Ukraine and the normative legal acts that follow from it. The following main priority functions of the state were identified: protection of human rights and freedoms (citizen of the state), law enforcement, defense and protection of territorial integrity in the state, ensuring normal living conditions for members of society and social protection of the individual; ensuring educational and cultural development of citizens; providing a favorable living environment; ensuring international cooperation and the like. The analysis of the nature of budget expenditures allows us to distinguish the following features: conditionality of public functions of the state, reasonableness of budget expenditures, frequency of expenditures and efficiency of expenditures.

In terms of ensuring financial sustainability, particular attention is paid to the classification of budget expenditures into ordinary (simple) and extraordinary. However, depending on the presence or absence of conflict, crisis situations, risks, under the influence of threats (or in their absence), it should be borne in mind that such classification is rather conditional in nature, since “costs do not allow strict separation of ordinary and extraordinary; that each expense of the first category can contain elements of costs of the second category and that all extraordinary expenses can be reduced to usual. Ordinary expenditures are made under the conditions of normal functioning of the state, on the basis of the approved law on the budget.

Practical implications. Nowadays the main tasks of the budget policy of our country are improvement of the budget sector of the economy, reorientation of budget expenditures in the direction of economy, efficiency and effectiveness, reduction of material and energy intensity.

The current orientation of the economy requires the transformation of social factors into a powerful lever of influence on economic processes. Meeting the social needs of society should serve as the organic purpose of social transformation, aimed at equalizing the standard of living of people (forming the middle class), meeting their minimum needs.

Value/originality. Trends in social development show that today requires all participants in the budget process to take new approaches to forms and methods of work. First of all, we must learn to effectively manage the financial resources of the state in order to achieve the goals in the most economical, efficient and effective way, to fully meet the socio-economic needs and aspirations of the citizens of Ukraine.